

METAPHOR IN THE RELIGIOUS LANGUAGE

Dorina Chiș-Toia

Assoc. Prof., PhD, "Eftimie Murgu" University of Reșița

Abstract: Addressing metaphor has always been at the public attention, language not being able to do without it, because it stimulates the development of lexical system of language, as its figure of speech resulting from a comparison implied.

We aim to highlight the presence of metaphor in religious language, its role and its valences mainly in the three states of Lamentations.

Keywords: funeral service, prayer, state, religious service, faithful

Aplecându-ne asupra comunicării umane, a celei lingvistice în special, trebuie spus, pentru început, că limba reprezintă codul prin care se încearcă transmiterea conținutului gândirii și sensibilității. Acesta însă nu se poate exprima în totalitate decât cu ajutorul unor forme, semne sau simboluri lingvistice. Insuficiența puterii de exprimare a limbajului este redată și de G. Ibrăileanu: „limba e mult mai săracă decât sufletul: sunt mult mai multe nuanțele stărilor sufletești, care sunt și așa greu de clarificat, decât cuvintele unei limbi, care sunt și așa greu de găsit și care nu pot da nuanța stării sufletești decât cu aproximație”¹.

Dintr-o astfel de necesitate de exprimare cât mai aproape de simțire au apărut figurile de stil, cu precădere metafora, asupra căreia ne vom apleca în cele ce urmează. Ceea ce caracterizează cel mai adesea metafora este ceea ce Patricia Schulz² numește alterație sau abandonul semnificației literale, aceasta din urmă însemnând orice semnificație lingvistic atașată unui termen, așadar acea valoare pe care o entitate o posedă în mod stabil ca element al limbii. Folosirea metaforică a unei expresii se descrie printr-un non-respect sau, altfel spus, printr-un abandon al valorii lingvistice centrale.

O succintă trecere în revistă a istoricului metaforei ne prilejuiește întoarcerea în antichitate, unde, în viziunea lui Aristotel, metafora apare sub forma unei enigme, întrucât reușește fuziunea realului cu imaginația. Cicero pune apariția metaforei pe seama penuriei existente în limbă, iar teoreticianul animismului, Giambattista Vico, o percepe drept o podoabă, ce corespunde unei „faze poetice” a spiritului și civilizației umane³. În scrierile lui Eschil, Sofocle și Euripide, metafora este folosită cu pricepere. Accentele existențiale ale teatrului lui Euripide, de exemplu, vor deveni o trăsătură definitorie a tragediei occidentale, începând cu Shakespeare și continuând cu Henrik Ibsen. Un exemplu de utilizare a metaforei la Shakespeare poate fi dat în tragedia „Romeo și Julieta”. Sentința pronunțată de Romeo, „Julieta este soarele!”, este o metaforă, care, intensificând puterea evocatoare a cuvintelor, face ca ideea de frumusețe a

¹ „Compoziția” în literatură, în „Studii literare”, 1968, p. 50, la Paul Magheru, *Noțiuni de stil și compoziție cu modele de compuneri școlare*, București, Editura Coresi, 1991, p. 32.

² Patricia Schulz, „Le caractère relatif et ambigu du concept traditionnel de métaphore et la construction du sens lexical”, *Semen* [En ligne], 15 | 2002, mis en ligne le 29 avril 2007, consultat în 10 mai 2017. URL : <http://semen.revues.org/2420>

³ Livia-Elena Neagoe, *Jucării Pentru Lily – A Pleading for The Metaphor*, Journal of Romanian Literary Studies, Issue no. 10/2017, p. 588.

femeilor să fie mai eficientă decât în cazul unei expresii de forma „Julieta este la fel de frumos ca soarele”. Și celelalte epoci au promovat și susținut mai mult sau mai puțin această figură de stil. Cert este că în epoca modernă ea devine „cel mai fecund mijloc stilistic al fanteziei nelimitate a poeziei moderne”⁴.

Eugen Dorcescu⁵ consideră că metafora este „urmarea firească a contradicției dintre caracterul infinit al realității (din afara și din lăuntrul nostru) și caracterul finit al limbajului. Ea se naște deci din necesitatea de a lua în stăpânire lumea prin cuvânt, de a transforma haosul exterior și lăuntric în cosmos. Fără îndoială că poetul are mai multe lucruri de spus, că surprinde apropieri noi și neprevăzute între obiecte sau între obiecte, acțiuni și calități. De aceea metafora este considerată mai cu seamă un element al limbajului poetic, deși limba comună cuprinde și ea un număr impresionant de metafore. Acestea din urmă însă răspund mai curând unei nevoi de comunicare, în vreme ce primele, unei nevoi de expresie”. Este așadar evident că în limbajul textelor religioase identificăm metafore ce răspund nevoii de a le comunica credincioșilor fapte, evenimente, trăiri ale personajelor acestora.

Slujba Prohodului din Vinerea Mare reproduce patimile, moartea și îngroparea Mântuitorului, având o puternică înrâurire asupra sufletelor credincioșilor. În această Vineri au loc două dintre slujbele cele mai impresionante care dau zilei respective greutatea ei. Este vorba de slujbele vecerniei Sâmbetei celei Mari. Ziua de vineri este una din putinele zile aliturgice din timpul unui an bisericesc. Este o zi de adâncă tristețe pentru moartea Domnului.

Moartea a intrat în creație prin despărțirea omului de Dumnezeu. Din iubire față de om, Fiul Lui Dumnezeu S-a întrupat și a primit moartea de bunăvoie. A primit-o nu din curiozitate, ci pentru a o învinge. Astfel, Hristos întoarce rostul morții. În loc de mijloc de trecere la cel mai redus grad de viață, ea e folosită de El ca mijloc de biruire a ei, afirma părintele Dumitru Stăniloae. El a învins moartea nu numai pentru că a fost Dumnezeu, ci și pentru că umanitatea Lui a fost fără de păcat. Pentru Hristos moartea nu era inevitabilă, deoarece El fiind străin de păcat nu purta în Sine germenul morții. Hristos nu moare de o moarte naturală, rezultat al unui proces ce culminează cu descompunerea fizică, nu este atins de vreo boală, ci primește moartea de bunăvoie. De aceea îndură moartea în toată grozăvia ei, moartea prin excelență⁶.

În această zi, în biserică nu se săvârșește niciun fel de liturghie, pentru că are loc și se retrăiește de către credincioși jertfa Mântuitorului pe cruce. Primele flori ale primăverii împodobesc Sfântul Epitaf, în jurul căruia se desfășoară cea mai impresionantă dintre slujbele cultului divin public ortodox, utrenia sâmbetei celei mari, considerată „punctul culminant al creației liturgice ortodoxe.” În centrul acestei slujbe stă Prohodul, o serie lungă de cântări bisericești sau imne de scurtă întindere⁷, structurate în trei stări, de 76, 63, 49 de strofe.

Așa cum arată și Maria Frențiu⁸, în limbajul liturgic metaforele tind spre simbolizare și sensibilizare. În textul la care facem referire, metaforele sunt în numeroase cazuri explicite apozitive.

Lucian Blaga⁹, referindu-se la metaforă, care este un concept fundamental al filosofiei și operei sale, identifică metafora plasticizantă și metafora revelatorie. Metaforele plasticizante „se produc în cadrul limbajului prin apropierea unui fapt de altul, mai mult sau mai puțin asemănător,

⁴Emilia Parpală, *Introducere în stilistică*, Craiova, Editura Universitaria, 2006, p. 161, la Botezat Claudia-Carmen, *Metafora revelatorie în poezia lui Lucian Blaga*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2009, p. 124.

⁵Observații asupra structurii lingvistice a metaforei în poezia lui Alexandru Philippide în vol. „Studii de limbă și stil”, Timișoara, Editura Facla, 1973, p. 26.

⁶<http://www.crestinortodox.ro/paste/saptamana-patimilor/vinerea-mare-moartea-ingroparea-domnului-88659.html>

⁷<http://www.libertatea.ro/stiri/magazin/prohodul-domnului-denia-din-vinerea-marea-uite-versurile-729587>

⁸*Aspecte ale limbajului liturgic românesc*, Cluj Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2013, p. 237.

⁹*Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 31.

ambele fapte fiind de domeniul lumii, date închipuite, trăite sau gândite. Apropierea între fapte sau transferul de termeni de la unul asupra celuilalt se face exclusiv în vederea plasticizării unuia dintre ele”. Dimpotrivă, metaforele revelatorii „încearcă într-un fel revelarea unui mister, prin mijloace pe care ni le pune la îndemână lumea concretă, experiența sensibilă și lumea imaginară”¹⁰. Tudor Vianu¹¹ o numește metaforă simbolică și este cea care posedă valoarea artistică cea mai înaltă: „metafora simbolică sau infinită este [...] aceea care mijlocește lucrarea cea mai productivă a imaginației și aceea care produce, prin nedeterminarea ei sugestivă, starea poetică prin excelență”. În cazul textului avut în vedere, metaforele construite sunt din această ultimă categorie, întrucât exprimă trăirile cele mai puternice ale ființei umane raportate la situația dată.

Dacă ne referim la structura morfo-sintactică a acestora, trebuie specificat faptul că ele sunt exprimate printr-un **substantiv** care stă adesea în vocativ, dar și în alte cazuri: „Iisuse al meu, Împărat a toate” (I, 5¹²); „Împărat adevărat pe pământ și-n cer” (I, 15); „Împărat a toate/Dumnezeiescule Fiu” (III, 24); „Fiule din Tatăl/ Împărat a toate” (III, 26); „Astăzi șezi în mic mormânt, Ziditorule” (I, 4); „Ziditor Hristoase” (I, 16); „Ziditorul” (II, 3); „Ziditorule [...] Preaputernice” (II, 28); „Deșertătorul gropilor celor morți se-ncuie-n groapă” (I, 6); „Mântuitorule¹³” (I, 73); „Tu, Soare¹⁴” (II, 7); „Bunule” (II, 39); „Dumnezeule” (II, 41); „Împodobitorul” (II, 43); „Tu, Soare” (II, 45);

Reținem și metaforele exprimate printr-un **substantiv însoțit de adjectiv**: „Dulcea mea lumină și mântuitoare” (I, 11); „Tu, ne-nseratul Soare” (II, 3); „Soare luminos” (II, 27); „nestinsule Luceafăr¹⁵” (II, 35).

Putem vorbi aici despre metafora dezvoltată în simbol, despre care J. Bousquet¹⁶ spunea: „Simbolul este un fenomen religios, derivând direct din legea participației mentalității primitive; ca atare, el este în mod deosebit mai frecvent în societățile în care religia joacă un rol primordial; comparația este un fenomen literar apărând în epocile în care civilizația laică se dezvoltă”. În aceeași ordine de idei, H. Konrad¹⁷ afirmă că termenul metaforic are tendința de a se apropia de simbol, chiar păstrându-și complexitatea unui fenomen deosebit de al simbolului: astfel, dacă metafora este folosită frecvent, asociația dintre cei doi termeni devine una obișnuită, naturală și,

¹⁰*Ibidem*, p. 36.

¹¹*Opere*, vol. IV, *Studii de stilistică*, București, Editura Minerva, 1975, p. 283.

¹²În paranteză indicăm cu cifră romană starea, iar cu arabă, strofa în care apare.

¹³Dorin Octavian Picioruș, *Predică la Evanghelia Sfântului Lucas* [4], referindu-se la mântuire afirmă că acest cuvânt are ample semnificații: eliberare, scăpare, salvare, conservare, păstrare, iar despre Mântuitor spune: „Pentru că Hristos Dumnezeu nu e Mântuitorul nostru doar la timpul trecut, ci și în prezent. El e Mântuitorul tuturor, din orice timp și din orice veac. Pentru că El i-a mântuit pe Sfinții Lui din Vechiul Testament, dar El îi mântuiește în mod continuu, în Biserica Sa, pe toți cei care cred în El și în Tatăl Său și în Duhul Său Cel Sfânt, Care din Tatăl purcede, și care își asumă neconținut întreaga teologie și viață a Bisericii Sale. Pentru că întreaga viață liturgică a Bisericii este prezența Lui în viața noastră. Este modul în care El lucrează neconținut la mântuirea noastră”. (<http://www.teologiepentruazi.ro/2017/04/24/>)

¹⁴Astru de lumină și de putere cosmică, soarele este un simbol omniprezent la oamenii care, de-a lungul timpului, n-au ezitat să-l personifice de nenumărate ori. El ocupă un loc important în numeroase culturi, mitologii și religii, în primul rând ca reprezentare a divinului. Dar îl regăsim și în arta și în literatura din lumea întreagă, încarnând putere, glorie, lumină, vitalitate, precum și sursă de viață pe pământ. În creștinism soarele este casa arhanghelului Mihail, și este totodată un simbol al lui Hristos.

¹⁵În Noul Testament Petru, referindu-se la Hristos, îl denumește Luceafăr-Lucifer: „Și avem cuvântul proorociei făcut și mai tare; la care bine faceți că luați aminte, ca la o lumină care strălucește într-un loc întunecos, până se va crăpa de ziua și va răsări **Luceafărul** de dimineață în inimile voastre.” În Apocalipsa 22.16, Iisus se recunoaște ca fiind steaua strălucitoare a dimineții (Stella splendida matutina) sinonimă cu Luceafărul. Din această cauză, în creștinismul occidental timpuriu Iisus era numit și Lucifer. Dovada o găsim în imnul „carmen aurorae”, dar și în numele unor sfinți creștini, ca de exemplu Lucifer din Cagliari, dar și în faptul că Iisus Hristos a fost slăvit timp de peste o mie de ani în toate bisericile creștine, cu numele de Lucifer.

¹⁶*Les thèmes du rêve dans la littérature romantique*, Didier, Paris, 1964, p. 375.

¹⁷*Etude sur la métaphore*, Paris, 1939, p. 150 la Botezat Claudia-Carmen, *Metafora revelatorie în poezia lui Lucian Blaga*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2009, p. 28-29.

în acest caz, obiectul reprezentat prin termenul metaforic va deveni simbolul obiectului pe care acest termen îl desemnează în semnificația sa schimbată.

Tot aici indicăm câteva dintre regulile restrictive pe care poeticile clasice le-au impus metaforei: să fie justă, adică să exprime relații întemeiate pe natura lucrurilor; să nu fie fondate pe asemănări prea îndepărtate; altfel, par căutate, nefirești, chiar penibile; să fie adaptate domeniului (poezie, proză, filosofie); să fie mai sugestivă decât termenul pe care îl înlocuiește, să suplinească un loc vacant în vocabular; să fie folosită cu măsură, risipa de metafore duce la afectare și la monotonia stilului¹⁸.

O altă categorie reținută este cea a metaforelor formate dintr-un **substantiv însoțit de un atribut în genitiv**: „Soare al dreptății” (II, 25); „Veșnic soare al mării” (II, 55); „Dătătorul vieții lor” (II, 51); „Stăpânul vieții” (I, 42); „Lucefăr al dreptății” (II, 16); „Țiitor a toate” (I, 22); „Cuvinte al lui Dumnezeu” (II, 38); „Doamne al tuturor” (I, 74), precum și a celor formate dintr-un **substantiv însoțit de un atribut prepozițional în acuzativ**: „Râu de viață vie, veșnice izvor” (I, 71); „Râu de viață ești [...] Înțelepciune” (II, 13); „Dătătorule de viață, Doamne” (II, 26); „Bob cu două firi” (II, 16).

Metafora-definiție reprezintă o altă categorie. G. Ivănescu¹⁹ consideră că „și metaforele numite coalescente sunt echivalentul artistic al unui procedeu pur sintactic lipsit de valoare artistică, anume al identificării sau definiției. [...] Dar identificarea, definiția sunt în primul rând procedee logice, lipsite de o valoare artistică (afectivă). Și însăși metafora propriu-zisă, cea pe care noi am considerat-o substituție, este forma artistică a unui procedeu de gândire, substituția pur logică, a unui cuvânt prin sinonimul său, a unei sintagme printr-un cuvânt sau printr-o sintagmă cu același înțeles.”: „Cel ce-mi dă suflare mie” (I, 13); „Cela ce în palmă tot pământul ține” (I, 17); „Cel ce e ne-ncăput” (I, 20); „Cel cu chip cuvios” (I, 45); „Acela ce cu-n semn a făcut la început pământul” (II, 8); „acela ce-ai făcut pe om cu mâna” (II, 9); „Cel ce ești dulceață lumii noastre-ntregi” (II, 21); „Celui ce cu mâna sa pe om plăsmui” (II, 59); „Cel fără de-nceput/ Veșnice Părinte, Fiu și Duh Sfânt” (II, 61); „Cel ce ești de viață dătător” (II, 33); „al vieții dătător” (II, 56); „cel ce spânzuri pământul pe ape” (II, 47); „Stăpânul meu” (I, 37);

Reținem totodată metafora exprimată printr-un **substantiv însoțit de un atribut adjectival**, de fapt un epitet metaforic: „necat Mir ești” (II, 11); „Pe Hristos, Mirul ceresc” (III, 19); „(Maica) Mielul²⁰ ei pe cruce văzându-l” (III, 27).

Chiar Fecioara Maria i se adresează în aceste versuri Fiului răstignit prin metafore: „Vai, Lumina²¹ Lumii! Vai, a mea Lumină!” (I, 61); „Veșnică Lumină,/ Bucuria și dulceața sufletului” (I, 70); „O, a mea Lumină/ Fiul meu preadulce” (III, 30).

¹⁸Emilia Parpală, *Introducere în stilistică*, Craiova, Editura Universitaria, 2006, p. 161, la Botezat Claudia-Carmen, *Metafora revelatorie în poezia lui Lucian Blaga*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2009, p. 9.

¹⁹*Considerații asupra așa-ziselor figuri de stil*, în vol. „Lingvistică, poetică, stilistică”, Iași, 1986, p. 221.

²⁰Când Iisus este numit Mielul lui Dumnezeu în Ioan 1:29 și Ioan 1:36, se referă la faptul că El este sacrificiul, perfect și suprem, pentru păcat. Pentru a înțelege cine a fost Iisus Hristos și ce a făcut El, trebuie să începem cu Vechiul Testament, care conține profeții privind venirea lui Hristos ca „jertfă pentru păcat” (Isaia 53:10). De fapt, întregul sistem al sacrificării stabilit de către Dumnezeu în Vechiul Testament a pregătit terenul pentru venirea lui Iisus Hristos, sacrificiul perfect pe care Dumnezeu L-a oferit ca răscumpărare pentru păcatele poporului Său (Romani 8:3; Evrei:10). <https://www.gotquestions.org/Romana/Iisus-Mielul-Dumnezeu.html>

²¹Florina-Maria Băcilă (*Dorziana – o (re)construcție a textului prin limbaj*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2016, p. 95.) menționează că lumina, în cadrul simbolurilor creștine, ca „principiu al binelui”, al „Comuniunii Trinitare”, cu importante sensuri teologice, patristice, „se înscrie ca emblemă primordială a Divinității, ca permanență a Sfintei Treimi – sursă incontestabilă a Luminii, deopotrivă identificată, prin sinonimie absolută, cu aceasta [...] ca veritabilă reprezentare a Logosului și a vestitorilor Lui. Așa cum se știe, ea semnifică starea extatică, experiențele mistice (ale îndumnezeirii), elevația spirituală, rugăciunea și jertfa, viața și perenitatea, credința, speranța, iubirea, fericirea, mântuirea, adevărul, cunoașterea, înțelepciunea și inițierea, ordinea, armonia și înălțarea – atribute esențiale ale Sale.”

Adjectivul *preadulce*, format prin derivare cu ajutorul prefixului *prea*²² (ca și *preaputernice*), are menirea de a da valoare de superlativ derivatelor sale formează, alipit la verbe, substantive și adjective, cuvinte din aceeași categorie gramaticală, al căror sens e intensificat. Cuvintele cu *prea*- au pătruns în limba veche și în special în limba bisericească, în atributele date preoților, pentru ca mai târziu lor să li se adauge derivatele formate pe teren românesc²³.

Identificăm deopotrivă comparații, al căror scop este acela de a scoate în evidență felul în care a fost privit, perceput și abordat Iisus: „Ca un răufăcător socotit ai fost” (I, 8). Dar și pentru a-i sublinia trăsăturile fizice și morale ale celui ce avea să piară pentru noi: „Mai frumos cu chipul decât oamenii toți/ Ca un om se vede mort și fără chip/ cel ce toată firea a-nfrumusețat” (I, 9); „Ca un om ai murit/ Ca Dumnezeu pe morți din groap-ai sculat” (II, 27); „Ca grăuntul de grâu/ Ce-ncolțește-n pământ” (II, 27); „ca un soare²⁴” (II, 30); „ca un leu, ca un pui de leu” (II, 38); „pogorând ca un mort” (II, 46); „înviind din groapă ca un Dumnezeu” (II, 27); „ca un bun” (II, 61); „pe care-l așteptam ca pe-un împărat” (II, 48).

Enumerând aceste câteva metafore și comparații prezente în cele trei stări ale Prohodului am dorit să punem în evidență funcția poetică a limbajului religios, modul în care, pentru evenimentul comemorat, ideile și-au găsit mijloacele de exprimare stilistică proprii, diferențiate și opuse vorbirii comune²⁵. Așa se face că Iisus este comparat cu elemente aparținând celor două lumi: umană și divină: răufăcător, om, grăunte, leu, mort, pe de o parte, soare, Dumnezeu, pe de alta. Cât despre metafore, și ele construite pe baza unor comparații, reținem: dătător de viață, izvor, Soare, Mir ceresc, Luceafărul dreptății, râu de viață vie, Miel. „Împodobitorul” apare în starea II, strofa 43. Trebuie menționat că acest cuvânt nu apare în dicționar; este un termen obținut prin derivare succesivă, folosind sufixul pentru denumirea agentului *-tor*. Identificăm astfel fapte de expresie stilistică, bunuri ale limbajului afectiv și expresiv specific stilului religios²⁶. În acest context, sunt de reținut aprecierile lui I. Coteanu, care susține că tipăriturile religioase „nu au în totalitatea lor un stil, ci mai multe, după cum se încadrează în literatura artistică, în exegeza teologică sau în administrația bisericească [...] evangheliarele sunt niște povestiri moralizatoare, bucăți de literatură care urmăresc să emoționeze pe cititor prin simboluri și imagini, bucăți scrise, deci, în stilul artistic. La fel sunt psaltirile, opere de poezie religioasă [...] cazaniile se folosesc de mijloacele retoricii și didacticii, de un stil, rudimentar desigur, dar științific în fond, diferit de cel din evangheliare [...] cărțile ce cuprind tipicul (indicații de slujbă religioasă) adaugă o altă variantă de stil”²⁷.

În concluzie, prezența figurilor de stil într-un număr semnificativ explică nevoia sufletului ortodocșilor de a reconsidera trăirile intense prilejuite de suferințele și moartea Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Astfel, în cazul textelor care fac apel la faptele religioase, este îndreptățită includerea metaforei în categoria figurilor semantice așa-numite de reducție, figuri caracterizate

²²Laura Vasiliu, *Derivarea în Cartea cu învățătură a diaconului Coresi din 1851*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română”, Editura Academiei, vol. I, 1959, p. 257.

²³Dorina Chiș-Toia, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții*, Timișoara, Editura Mirton, 2006, p. 73.

²⁴Soarele răsare, atinge apogeul, apoi apune, făcând loc întunericului, pentru ca a doua zi să-și reia eternul ciclu al morții și-al renașterii. Într-o viață, o ființă umană urmează aceleași etape ca soarele. Prin urmare, unul dintre aspectele simbolisticii soarelui se referă la evoluția ciclului vieții : naștere, creștere, moarte, reîncarnare în domeniul spiritual.

²⁵Ștefan Munteanu, *Introducere în stilistica operei literare*, Timișoara, Editura de Vest, 1995, p. 122.

²⁶Despre stilul religios al limbii române vorbește Marcu Mihail Deleanu în volumul *Studii de stilistică*, Reșița, Editura Timpul, 1999, p. 13-32.

²⁷*Româna literară și problemele ei principale*, București, Editura Științifică, 1961, p. 55-61.

printr-un înalt grad de figurativ și printr-o mare putere de sugestie, ele apelând la sensuri subterane, grefate în semnificanță în virtutea unor rațiuni istorice, individuale și sociale²⁸.

BIBLIOGRAPHY

- Băcilă, Florina-Maria, *Dorziana – o (re)construcție a textului prin limbaj*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2016.
- Blaga, Lucian, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Botezat Claudia-Carmen, *Metafora revelatorie în poezia lui Lucian Blaga*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2009.
- Bousquet, J., *Les thèmes du rêve dans la littérature romantique*, Didier, Paris, 1964, p. 375.
- Chiș-Toia, Dorina, *Limba literară în presa din Banat. Contribuții*, Timișoara, Editura Mirton, 2006.
- Coteanu, I., *Româna literară și problemele ei principale*, București, Editura Științifică, 1961.
- Deleanu, Marcu Mihail, *Studii de stilistică*, Reșița, Editura Timpul, 1999.
- Dorcescu, Eugen, *Observații asupra structurii lingvistice a metaforei în poezia lui Alexandru Philippide* în vol. „Studii de limbă și stil”, Timișoara, Editura Facla, 1973.
- Frențiu, Maria, *Aspecte ale limbajului liturgic românesc*, Cluj Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2013.
- Ivănescu, G., *Considerații asupra așa-ziselor figuri de stil*, în vol. „Lingvistică, poetică, stilistică”, Iași, 1986.
- Konrad, H., *Etude sur la métaphore*, Paris, 1939, p. 150 la Botezat Claudia-Carmen, *Metafora revelatorie în poezia lui Lucian Blaga*, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2009.
- Magheru, Paul, *Noțiuni de stil și compoziție cu modele de compuneri școlare*, București, Editura Coresi, 1991.
- Munteanu, Ștefan, *Introducere în stilistica operei literare*, Timișoara, Editura de Vest, 1995.
- Neagoe, Livia-Elena, *Jucării Pentru Lily – A Pleading for The Metaphor*, Journal of Romanian Literary Studies, Issue no. 10/2017.
- Parpală, Emilia, *Introducere în stilistică*, Craiova, Editura Universitaria, 2006.
- Picioruș, Dorin Octavian, *Predică la Evanghelia Sfântului Lucas* [4]: <http://www.teologiepentruazi.ro/2017/04/24/>
- Schulz, Patricia, „Le caractère relatif et ambigu du concept traditionnel de métaphore et la construction du sens lexical”, *Semen* [En ligne], 15 | 2002, mis en ligne le 29 avril 2007, consultat în 10 mai 2017. URL : <http://semen.revues.org/2420>
- Teleoacă, Daniela Luminița, *Structuri stilistice în poemul psalmic*,
- Vasiliu, Laura, *Derivarea în Cartea cu învățătură a diaconului Coresi din 1851*, în „Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română”, Editura Academiei, vol. I, 1959.
- Vianu, Tudor, *Opere*, vol. IV, *Studii de stilistică*, București, Editura Minerva, 1975.

<http://www.poezie.ro/index.php/essay/14029591/email.html>

<http://www.libertatea.ro/stiri/magazin/prohodul-domnului-denia-din-vinerea-marea-uite-versurile-729587>

<http://www.crestinortodox.ro/paste/saptamana-patimilor/vinerea-mare-moartea-ingroparea-domnului-88659.html>

<https://www.gotquestions.org/Romana/Iisus-Mielul-Dumnezeu.html>

²⁸Daniela Luminița Teleoacă, *Structuri stilistice în poemul psalmic*, <http://www.poezie.ro/index.php/essay/14029591/email.html>

